

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

4-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 5/4 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urinbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Abduraxmonov Mirsaid Muzaffarovich</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING HUQUQIY ASOSLARI YARATILISHI	10-16
<i>Atamuratova Dilafroz</i> TURKISTON VAQTLI MATBUOTI TARIXI: XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARI	17-22
<i>Abdushukurova Iqbol</i> TARIXIY KVESTLARNI TASHKIL QILISH USULLARI	23-27
<i>Redjapov Doniyor</i> JANUBIY OROLBO'YI AHOLISI HARBIY SAN'ATINING TARIXIY ILDIZLARI XUSUSIDA	28-31
<i>Sultanov Samandar</i> QUYI ZARAFSHON VODIYSI GEOGRAFIK XUSUSIYATI: PALEOEKOLOGIYASI JARAYONLARIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR	32-35
<i>Matyakubov G'ayrat</i> XORAZM VOHASIDA IJTIMOIIY-IQTISODIY VA ETNIK-MADANIY MUNOSABATLAR RIVOJLANISHIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR (XIII-XV ASRLAR).....	36-39
<i>Eshkuvatov Muhammad Keldiyor o'g'li</i> MARKAZIY OSIYO BOZORLARI (XIX ASR YEVROPALIK SAYYOHLAR NIGOHIDA)	40-45
<i>G'aniyev Mirjalol</i> QADIMGI TURKLARDA IJTIMOIIY HAYOT	46-51

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Abdullaev Altinbek</i> KORXONALARDA UN MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQRISH LOYIHASI BOSH BYUDJETINING METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH	52-66
<i>Latipov Ashur Ali, Umarova Muzira</i> INVESTITSIYA STRATEGIYASI VA UNING MENEJMENTDAGI O'RNI	67-71
<i>Rustamova Sayyora</i> STRATEGIK BOSHQARUV-RAQOBAT USTUNLIGINING ASOSI	72-77
<i>Буранова Лола, Арипова Азиза</i> РАЗВИТИЕ ИНСТРУМЕНТА ДОСУДЕБНОГО РАЗРЕШЕНИЯ НАЛОГОВЫХ СПОРОВ	78-87
<i>Maxkamov Navruzjon Tuxtamishovich</i> KORXONALAR BOSHQARUVIDA "YASHIL" IQTISODIYOT TAMOIYLLARINI QO'LLASH AHAMIYATI	88-94

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Saidov Hakim G'afurovich</i> TALABALARNI HARBIY VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH – DAVLAT SIYOSATI DARAJASIDA	95-98
<i>Kadirova Ziyoda</i> ILMIY IJODNING IJTIMOIIY, MADANIY VA TARIXIY O'LCHAMLARI	99-104

<i>Muzaffarov Navruzxon Baxronovich</i> SHAYX XUDOYDOD VALINING INSON VA OLAM MUNOSABATLARIGA OID QARASHLARINING FALSAFIY TAHLILI	105-108
<i>Raxmatova Mexrinoz Majitovna</i> YOSHLAR MA'NAVIY SALOHİYATINI YUKSALTIRISH BORASIDAGI DAVLAT SIYOSATINING NAZARIY-HUQUQIY VA FALSAFIY ASOSLARI	109-113
<i>Karimova Lola Muzafarovna</i> IJTIMOIY MOBILLIK NAZARIYASIGA YONDASHUVLARNING TARIXIY TAHLILI	114-119
<i>Jumayeva Shahlo Suyunovna</i> JAN POL SARTRNING EKZISTENSIAL FALSAFASIDA ERKINLIK VA YOLG'IZLIK MASALALARINI YORITISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	120-125
<i>Djurayev G'olib</i> JAN POL SARTR VA ALBER KAMYU FALSAFIY QARARSHLARIDA ERKINLIK MASALASI	126-130
<i>Rajabov O'tkirjon</i> KONSENSUS MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA "TEMUR TUZUKLARI" ASARINING AHAMIYATI	131-134
<i>Bekmuhammadova Sabrina Ismoil qizi</i> GENDER ZO'RAVONLIGIGA QARSHI KURASH CHORALARI	135-139
<i>Xudoykulov Azamat, Beshimova Aziza</i> MA'NAVIY BARKAMOL INSON TUSHUNCHASI VA UNING MOHIYATI	140-144

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Abduganiyeva Djamila Rustamovna</i> MACHINE TRANSLATION POST-EDITING THROUGH A HERMENEUTIC LENS	145-151
<i>Murtazayeva Xadicha</i> INGLIZ VA O'ZBEK TIBBIY TERMINOLOGIYASINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI	152-155
<i>Несунбаева Саодатхан</i> ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕДАЧИ АМЕРИКАНСКИХ ДИАЛЕКТИЗМОВ И ПРОСТОРЕЧИЙ В РУССКИХ ПЕРЕВОДАХ "ТОМА СОЙЕРА"	156-160
<i>Axmedjanova Farida, Toirova Shohida</i> XX ASRDA AYOL OBRAZINING SHAKLLANISHI VA TARAQQIYOTI	161-165
<i>O'rinova Shoxsanamxon Nosirjon qizi</i> TAHDID NUTQIY AKTLARI: LINGVOPRAGMATIK TAHLIL VA MENASIV KOMMUNIKATSIYA XUSUSIYATLARI	166-170

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Salaev Nodirbek</i> PENITENSIAR TIZIM VA UNING DAVLAT BOSHQARUVIDAGI O'RNI	171-178
<i>Турсунов Ойбек Батирович</i> МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СОТРУДНИЧЕСТВА ГОСУДАРСТВ РЕГИОНА ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	179-184
<i>Xakimova Inobatxon</i> XOTIN-QIZLAR HUQUQLARINING XALQARO HUQUQ DOIRASIDA SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI	185-191

<i>Мардонов Амиржон Шерзод угли</i> ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ ПРИ ПРИМЕНЕНИИ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СИСТЕМЕ БАНКОВСКОГО СКОРИНГА	192-202
<i>Jonuzoqova Yulduz Izzatulla qizi</i> AXBOROT TEXNOLOGIYALARI SOHASIDAGI TRANSMILLIY JINOYATLARGA QARSHI KURASHISHDA KONVENSIONAL VA INSTITUTIONAL MEKANIZMLARNI TAKOMILLASHTIRISH	203-207
<i>Xolmo'minov Shavkat Jumaevich</i> EKOLOGIK XAVFSIZLIKNI HUQUQIY TA'MINLASH SOHASIDAGI MUHIM TASHABBUSLAR VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	208-215
<i>Khudayberganova Nigina To'liq qizi</i> THE NOTION AND CODIFICATION OF THE LAW ON SPECIAL MISSIONS IN INTERNATIONAL LAW	216-221
<i>Саидов Бобур Бахромжонович</i> МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В ВОПРОСАХ ИНТЕРНЕТ-ЮРИСДИКЦИИ: ТЕНДЕНЦИИ УНИФИКАЦИИ ПРАВОВЫХ НОРМ И ПЕРСПЕКТИВЫ УЧАСТИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН В ГЛОБАЛЬНЫХ МЕХАНИЗМАХ РЕГУЛИРОВАНИЯ ...	222-229
<i>Normurodova Behro'za Xolmo'minovna</i> RAQAMLI DALILLARNI TO'PLASH VA TAHLIL QILISHDA INTERPOL VA EUROPOL TAJIRIBASI: O'ZBEKISTON UCHUN AMALIY AHAMIYATI	230-236
<i>Qilichova Kamola Luqmonxon qizi</i> DINIY MAZMUNDAGI MATERIALLARNI QONUNGA XILOF RAVISHDA TAYYORLASH, SAQLASH, OLIB KIRISH VA TARQATISH JINOYATLARINING YURIDIK TARKIB BELGILARI	237-248
<i>Shagilov Pulatbek Koptleuovich</i> BEZORILIKNING VIRTUAL YUZI: HUQUQIY BAHOLASH VA JAVOBGARLIK MASALALARI	249-256
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Imomov Sirojiddin Ilxomovich</i> SPORT FAOLIYATI MUTAXASSISLARINI TAYYORLASHDA KASBIY-PEDAGOGIK TA'MINOTINING AHAMIYATI	257-263
<i>Khayrova Madina Rasimovna</i> NATYURMORT JANRIDA ISHLAGAN RASSOMLAR ASARLARINING REKONSTRUKTIV TAHLILI	264-269
<i>Mirkasimova Zilola Alisherovna</i> MAKTABGACHA YOSHDA NUTQ RIVOJI BOSQICHLARI	270-273
<i>Xudaykulova Shaxlo Mamaniyozovna</i> AXLOQIY RIVOJLANISH VA NEYROPEDAGOGIK USULLARNING O'ZARO TA'SIRI	274-278
<i>Shakirova Dildora Abdumalikovna</i> NODAVLAT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM SIFATINI XORIJIY VA MILLIY TAJRIBA ASOSIDA BAHOLASH	279-285
<i>Djurayeva Nargis Narkulovna</i> TABIY FANLAR DARSLARINI TASHKIL ETISHDA INTENSIV METODLARNING QO'LLANILISHI	286-290

Baltayeva Ma'mura, Davletova Bikajon

MEDIA LITERACY TEACHING METHODOLOGY	291-294
---	---------

Received: 05 May 2025
Accepted: 15 May 2025
Published: 30 May 2025

Article / Original Paper

LEGAL CHARACTERISTICS OF THE CRIMES OF ILLEGAL PREPARATION, STORAGE, ACCESS AND DISTRIBUTION OF RELIGIOUS MATERIALS

Qilichova Kamola Luqmonxon qizi

Independent researcher of the basic doctoral program
of the Faculty of Postgraduate Education
of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan

Abstract. This research article covers the subject, object, objective aspect, subject, subjective aspect of the crimes of illegal preparation, storage, import and distribution of religious materials, the methods of committing these crimes based on national and international experience today, as well as examples from practice.

Keywords: materials with religious content, import, distribution, storage, preparation, book with religious content, illegal religious activity, object, objective side, subject, subjective side.

DINIY MAZMUNDAGI MATERIALLARNI QONUNGA XILOF RAVISHDA TAYYORLASH, SAQLASH, OLIB KIRISH VA TARQATISH JINOYATLARINING YURIDIK TARKIB BELGILARI

Qilichova Kamola Luqmonxon qizi

O'zbekiston Respublikasi IIV akademiyasi
Oliy ta'limdan keyingi ta'lim fakulteti
tayanch doktorantura mustaqil izlanuvchisi
E-mail: kamolakilichova@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tadqiq etilgan maqola o'z ichiga diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda tayyorlash, saqlash, olib kirish hamda tarqatish jinoyatlarining, predmeti, obyekti, obyektiv tomoni, subyekti, subyektiv tomoni, ushbu jinoyatlarni bugungi kunda milliy va xalqaro tajribaga asoslangan holda sodir etish usullari hamda shu bilan bir qatorda amaliyotdan misollar keltirilgan holda yoritilgan.

Kalit so'zlar: diniy mazmundagi materiallar, olib kirish, tarqatish, saqlash, tayyorlash, diniy mazmundagi kitob, qonunga xilof diniy faoliyat, obyekt, obyektiv tomon, subyekt, subyektiv tomoni.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI4Y2025N37>

KIRISH

Mavzuning dolzarbligi va muammolari. Bugungi kunda dunyo bo'ylab diniy ekstremizm va radikalizm tahdidlari kuchaydi. Bu jarayon internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqatilayotgan noqonuniy diniy mazmundagi materiallar tufayli yanada murakkablashmoqda. O'zbekiston ham ushbu muammoga qarshi kurashni kuchaytirish yo'lida qator chora-tadbirlarni amalga oshirmoqda. Shunga ko'ra O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 184-2-moddasi hamda O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining

244-3-moddasida diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda tayyorlash, saqlash yoki tarqatish jinoyati uchun javobgarlik belgilangan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Jinoyat obyekti – bu jinoiy tajovuz qaratilgan va ana shu tajovuz orqali unga zarar yetkazilishi mumkin bo'lgan Jinoyat kodeksi bilan qo'riqlanadigan ijtimoiy munosabatlardir. [3; b.139.].

Jinoyat obyekti yordamida jinoyat huquqining ijtimoiy-siyosiy mazmuni, tajovuz qilish ijtimoiy xavfliligining xarakteri aniqlanadi [4; b.55..].

Hozirda jinoyat obyekti to'g'risidagi ilmiy va o'quv adabiyotlar jinoyat obyektni umumiy, maxsus (turdosh), bevosita turlarga bo'lish mustahkam o'rin olgan" [5; b.161].

G.N.Borzenkov "Jinoyat subyekti – bu qasddan yoxud ehtiyotsizlikdan jinoyat qonunida ko'zda tutilgan ijtimoiy xavfli qilmishni sodir etgan taqdirda jinoiy javobgarlikka tortilishi mumkin bo'lgan shaxs" – deb ta'rif bersa [6; b.213.], A.V.Arendarenko bu haqda shunday yozadi: "Jinoyat subyekti – jinoiy javobgarlik yoshiga yetgan, aqli raso jismoniy shaxsdir" [7; b.121.].

Jinoyatning subyektiv tomoni – shaxsning o'zi sodir etgan ijtimoiy xavfli qilmishga va uning oqibatlariga uning ruhiy munosabatini ifodalaydi.[9; b.31.]. I.M.Tyajkova jinoyat subyektiv tomonini "jinoyat sodir etishga tayyorgarlik ko'rayotgan va (yoxud) uni sodir etgan shaxs ongida yuz bergan ruhiy jarayonlarni tavsiflovchi ichki mazmun" [6; b.246.]. sifatida baholaydi. V.I.Dineka esa, "jinoyat subyektiv tomoni – sodir etilgan jinoyat bilan bevosita bog'liq bo'lgan shaxsning ruhiy faoliyati" [7; b.103.], deb yozadi.

MUHOKAMA

Diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda tayyorlash, saqlash, olib kirish yoki tarqatish jinoyatining tarkibi quyidagicha bo'ladi:

Diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda tayyorlash, saqlash, olib kirish yoki tarqatish (JK 244-3-moddasi) Ushbu jinoyatning ijtimoiy xavfliligi shundaki, diniy mazmundagi materiallarni tayyorlash va ularning nazorat qilinmaydigan muomalasi davlatdagi ijtimoiy barqarorlikni izdan chiqarishi, xususan, davlatning diniy mazmundagi va dinga oid boshqa axborotlarni ishlab chiqarish va tarqatish, xorijda chop etilgan diniy adabiyotlarni O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kirish va tarqatish (sotish), shuningdek, diniy tashkilotlar markaziy organlarining o'z vakolatlarini amalga oshirishi ustidan nazoratni ham susaytiradi. Undan tashqari, diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda tayyorlash, saqlash, tarqatish maqsadida O'zbekiston Respublikasiga olib kirish nolegal diniy faoliyat (prozelitizm, ya'ni bir konfessiyaga mansub dindorlarni boshqasiga yoki boshqa missionerlik faoliyatiga jalb etish) kabi real xavfni vujudga keltiradi. Bu esa, o'z navbatida diniy ekstremizm, aqidaparastlik va separatizmning yangi shakllari paydo bo'lishi xavfini tug'diradi. So'nggi yillarda mamlakatimizda bunday hollarning ko'payganligi qayd etilmoqda.[1; b.26-27.].

Jinoyatning obyekti jinoyat tarkibining elementlaridan biridir. Har qanday jinoyat tufayli u yoki bu obyektga tajovuz qilinadi. Shuning uchun jinoyat obyektni to'g'ri aniqlash jinoyatning huquqiy mohiyatini aniqlash, eng asosiysi, jinoyat obyektiga yetkazilgan zararga qarab, qilmishni to'g'ri kvalifikatsiya qilish imkonini beradi.

Jinoyat huquqi nazariyasida jinoyatning obyekti deganda, jinoyat qonuni bilan qo'riqlanadigan ijtimoiy munosabatlar tushuniladi. Jinoyat qonuni bilan qo'riqlanadigan har qanday ijtimoiy munosabat jinoyatning umumiy obyekti hisoblanadi. Masalan, Jinoyat kodeksi 2-moddasida: "Jinoyat kodeksining vazifalari shaxsni, uning huquq va erkinliklarini, jamiyat va

davlat manfaatlarini, mulkni, tabiiy muhitni, tinchlikni, insoniyat xavfsizligini jinoiy tajovuzlardan qo'riqlashdan iboratdir", -deyilgan [2; b.163.].

Jinoyatning **turdosh (maxsus) obykti** jamoat xavfsizligini tartibga soluvchi, ta'minlovchi ijtimoiy munosabatlardir. Bevosita asosiy obykti O'zbekiston Respublikasi qonunlarida belgilangan diniy mazmundagi materiallarni tayyorlash, saqlash, mamlakat hududiga olib kirish yoki tarqatish tartibiga rioya qilish sohasidagi ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi [1; b.27.]. Bevosita qo'shimcha obykti esa, jamiyatdagi normal axloqiy muhit, fuqarolarning axloqiy va jismoniy sog'lig'idir. Bundan kelib chiqib, jinoyatning predmeti diniy mazmundagi materiallar, ya'ni diniy maqsadga qaratilgan buyumlar, diniy adabiyotlar va axborot beruvchi boshqa materiallardir.

Diniy mazmundagi predmetlar – ibodat uchun mo'ljallangan bino va inshootlar (masjid, cherkov, sinagog, monastir, ibodat uylari va h.k.) va maxsus diniy ta'limot berish, ibodat qilish va boshqa udumlar (cho'qintirish, nikohlash, janoza o'qish va h.k.)ni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan ashyolardir.

Diniy adabiyotlarga diniy mazmundagi kitoblar, jurnal, risola va bosma ravishda chop etilgan boshqa materiallar kiradi.

Diniy mazmundagi axborot beruvchi boshqa materiallar deganda, varaqalar, plakatlar, maxsus kalendarlar, diniy nashrlarning kseronusxalari, kino, foto, audio, video mahsulotlar, Internetdagi diniy saytlar va h.k. tushunilishi kerak.

JK 244-3-moddasida nazarda tutilgan jinoyatning predmetlarida diniy ekstremizm, separatizm, aqidaparastlik g'oyalari bo'lmasligi kerak, aks holda qilmish ushbu modda bilan kvalifikatsiya qilinmaydi. Diniy ekstremizm, separatizm va aqidaparastlik g'oyalari bilan yo'g'rilgan asarlar, kino, foto, audio, video mahsulotlar va boshqa materiallarni tayyorlash, saqlash, O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kirish aybdorda ularni keyinchalik tarqatish maqsadining bor yoki yo'qligidan qat'i nazar, shuningdek, ularni tarqatish JK 244-1-moddasi (Jamoat xavfsizligi va jamoat tartibiga tahdid soladigan materiallarni tayyorlash yoki tarqatish) yoki JK 246-moddasi (Kontrabanda) sifatida kvalifikatsiya qilinadi.

Jinoyatning **obyektiv tomoni** g'ayriqonuniy ravishda diniy mazmundagi materiallarni tarqatish maqsadida qonunga xilof ravishda tayyorlash, saqlash, O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kirish yoki tarqatishda ifodalanadi. JK 244-3-moddasining tuzilishi ma'muriy preyuditsiyaga ega bo'lib, aybdor shunday harakatlari uchun shaxs ma'muriy javobgarlikka tortilganidan keyin bir yil ichida yana shunday qilmishni sodir etsa, jinoiy javobgarlikka tortiladi. Diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda tayyorlash deganda, bunday faoliyat yuritishga huquqi bo'lmagan shaxs tomonidan keyinchalik tarqatish maqsadida shunday materiallarni yaratish bo'yicha maqsadga muvofiq harakat qilinishi tushuniladi. O'zbekiston Respublikasining «Vijdon erkinligi va diniy tashki- lotlar to'g'risida»gi Qonuniga muvofiq, diniy mazmundagi materiallarni ishlab chiqarish, eksport qilish, import qilish va tarqatish vakolati diniy tashkilotlarni boshqarish bo'yicha markaziy idoralarga berilgan, xususan, ushbu faoliyat yuritishga litsenziyasi bo'lgan idoralar diniy udumlarni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan predmetlarni chop etish va tarqatish huquqiga egadirlar.

Diniy mazmundagi materiallarni tayyorlash ushbu materiallarning bir donasi tayyorlangan vaqtdan tugallangan deb hisoblanadi. Diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda saqlash deganda, yuqorida ko'rsatilgan materiallar aybdorning egaligida bo'lishi (cho'ntagida, binoda, xufiya va boshqa joyda) va tarqatish maqsadida saqlanishi tushuniladi.

Diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda saqlash uzoqqa cho'zilgan jinoyat hisoblanadi va qilmish to'xtatilganda yoki aybdor aybini bo'yniga olib kelganida tugallangan hisoblanadi. Agar aybdor bunday materiallarni uchinchi shaxslarga bersa, qilmish tahlil etilayotgan jinoyat obyektiv tomonining boshqa shakli – g'ayriqonuniy ravishda tarqatish, deb topiladi. Diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda O'zbekiston Respublikasiga olib kirish ushbu materiallarni xorijdan mamlakatimiz hududiga qonunda belgilangan tartibni buzib, tarqatish maqsadida olib kirilishida ifodalanadi.

Xorijda chop etilgan diniy mazmundagi materiallarni olib kelish va tarqatish huquqiga ularning mazmuni qonunda belgilangan tartibda ekspertiza qilinganidan keyin faqat diniy tashkilotlarni boshqarish bo'yicha markaziy idoralar egadir (O'zbekiston Respublikasining «Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida»gi Qonuni, 19-modda).

Diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda O'zbekiston Respublikasiga olib kirish jinoyatning mazkur predmetlari respublika davlat chegarasidan o'tkazilgan va aybdorda ularni tarqatish maqsadi aniqlangan paytdan boshlab tugallangan jinoyat sifatida e'tirof etiladi.

Diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda tarqatish ularni uchinchi shaxslar foydasiga har qanday shaklda (sotish, uylarning eshigi tagiga tashlab ketish, ko'chada tarqatish va h.k.) berish yoki ularning mazmunini yetkazish (varaqlar osish, ommaviy axborot vositalarida chop etish, auditoriyalarda chiqishlar qilish, elektron pochtdan foydalanish va boshqalar)da ifodalanadi. Diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda tarqatish ushbu materiallar yoki ularning mazmuni bir shaxsga oshkor qilingan paytdan tugallangan hisoblanadi. [1; b.27.].

JK 13-moddasida jinoyat qonunining vaqt bo'yicha amal qilishi belgilangan bo'lib, unga ko'ra qilmishning jinoiyligi va jazoga sazovorligi ana shu qilmish sodir etilgan vaqtda amalda bo'lgan qonun bilan belgilanadi. Agar ushbu Kodeks moddasida harakat yoki harakatsizlik sodir qilgan payti jinoyat tamomlangan payt deb hisoblangan bo'lsa, ijtimoiy xavfli qilmish bajarilgan payt jinoyat sodir qilingan vaqt deb topiladi. Agarda ushbu Kodeks moddasida jinoiy oqibat yuz berishi bilan jinoyat tamom bo'lgan deb hisoblangan bo'lsa, jinoiy oqibat yuz bergan payt jinoyat sodir etish vaqti deb topilishi belgilangan.

Mazkur yo'nalishdagi jinoyatning subyektiv belgilari deganda uning subyeksi va subyektiv tomoniga oid belgilar tushuniladi.

An'anaga ko'ra, ushbu jinoyatning subyektiv belgilarini jinoyatning subyektidan boshlab ko'rib chiqish maqsadga muvofiq.

Ushbu jinoyatning subyeksi O'zbekiston Respublikasi JKning 17-moddasiga ko'ra, 16 yoshga to'lgan, aqli raso, jismoniy shaxs hisoblanadi.

Sh.Yo.Abduqodirov qayd etganidek, "Jinoiy javobgarlik yoshi qonun chiqaruvchi tomonidan ixtiyoriy ravishda belgilanmaydi, balki shaxsning ruhiy-fiziologik, ijtimoiy-ruhiy o'sish darajasini, shuningdek, kriminologik mezonlarini e'tiborga olgan holda qabul qilinadi. Mazkur xususiyatlarning yig'indisi insonning jinoyat qonunida belgilangan yoshga yetishi, uning mazkur yoshdan boshlab Jinoyat kodeksida jinoiy qilmish kabi taqiqlangan xatti-harakatlarning ijtimoiy xavfliligini tushuna olishidan dalolat beradi" [8; b.79.].

Ushbu **jinoiatning subyeksi** 16 yoshga to'lgan, aqli raso jismoniy shaxs bo'ladi. Agarda mansabdor shaxs o'zining xizmat vakolatlaridan foydalanib, diniy mazmundagi materiallarni tarqatish maqsadida qonunga xilof ravishda tayyorlagan, saqlagan, O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kirgan bo'lsa, qilmish holatlaridan kelib chiqib, JK 205- (Hokimiyat yoki mansab

vakolatini suiiste'mol qilish) yoki 206- (Hokimiyat yoki mansab vakolati doirasidan chetga chiqish) moddasi bilan javobgarlikka tortiladi.

Jinoyat tarkibining subyektiv tomoni belgilarini to'g'ri va aniq belgilash – huquqni muhofaza qiluvchi organlarning amaldagi qonun hujjatlarida mustahkamlangan so'zsiz majburiyati hisoblanadi. Darhaqiqat, O'zbekiston Respublikasi JPKning 22-moddasida surishtiruvchi, tergovchi, prokuror va sud jinoyat yuz berganligini, uning sodir etilishida kim aybdorligini, shuningdek u bilan bog'liq barcha holatlarni aniqlashi shartligi ko'rsatilgan. [10] JPKning 82-moddasida esa ishni ayblov xulosasi bilan sudga yuborish va ayblov hukmi chiqarish uchun isbotlanishi lozim bo'lgan holatlar keltirilgan bo'lib, ularning bittasi jinoyat to'g'ri yoki egri qasd bilan yoxud beparvolik yoki o'z-o'ziga ishonish oqibatida sodir etilganligi, jinoyatning sabablari va maqsadlarini tavsiflovchi holatlar hisoblanadi.

Jinoyatning subyektiv tomoni aybdorning o'z harakatlari va ularning oqibatlariga qasd yoki ehtiyotsizlik ko'rinishidagi ruhiy munosabatini aks ettiradi. Bundan tashqari, jinoyatning subyektiv tomoni jinoiy faoliyatning motivi va maqsadini, aybdorning ruhiy holati (darg'azabligi, bosiqqligi va sh.k.)ni o'z ichiga oladi. Jinoyatning subyektiv tomoni jinoyat tarkibining elementi sifatida aybdorning ruhiy faoliyatini, ayb shaklini tavsiflovchi belgilarni qamrab oladi. Ayb – bu shaxsning o'zi sodir etgan ijtimoiy xavfli qilmish va uning oqibatlariga qasd yoki ehtiyotsizlik ko'rinishidagi ruhiy munosabatidir.

Subyektiv tomondan JK 244-3-moddasida nazarda tutilgan jinoyat to'g'ri qasd bilan sodir etiladi, shaxs ushbu modda dispozitsiyasida nazarda tutilgan g'ayriqonuniy harakatlarni sodir etayotganini anglaydi va diniy mazmundagi materiallarni tarqatishni xohlaydi. Diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda tayyorlash, saqlash yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kirish hollarida tahlil etilayotgan jinoyat subyektiv tomonining zaruriy belgisi tarqatish maqsadining mavjudligi hisoblanadi. Aybdorda bunday maqsadning bo'lganligidan bir qator obyektiv omillar, xususan, tayyorlanayotgan, saqlanayotgan yoki olib kirilayotgan diniy mazmundagi materiallarning miqdori, shuningdek, tayyorlash usuli va h.k.lar dalolat beradi. Shaxsda diniy adabiyot muayyan bir turining ancha ko'p miqdorda va ajralgan holda saqlanishi shaxsda mazkur adabiyotni tarqatish maqsadi mavjudligidan dalolat beradi. Shaxsda diniy mazmundagi materiallarni tarqatish maqsadi yo'qligi ko'rsatilgan materiallarni tayyorlash, saqlash yoki respublika hududiga olib kirish uchun JK 244-3- moddasi bo'yicha javobgarlikni istisno qiladi. Qilmishning motivlari turlicha bo'lishi mumkin va ular jinoyatning kvalifikatsiyasiga ta'sir ko'rsatmaydi [1; b.30.].

Masalan: 2024-yil 25-iyun kuni O'zbekiston Jinoyat ishlari bo'yicha sudi tomonidan ko'rilgan ish bo'yicha, fuqaro X.N ismli shaxs muqaddam diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda saqlab, tarqatganligi uchun ma'muriy jazo qo'llanilgan bo'lsada, bundan o'ziga to'g'ri xulosa chiqarmasdan, 2024 yil mart oyi davomida o'zining "Red-mi Note 9" rusumli uyali telefon apparati orqali "Telegramm" ijtimoiy tarmog'idagi "N.T" nomli profilidan "Gap jo'ralar" nomli Telegramm guruhidagi "Muhammad" nomli profil foydalanuvchisi va boshqa foydalanuvchilariga diniy mazmundagi turli mavzularda aytilgan Isoqjon Begmatov, Ma'murjon domla, Abror Muxtor Aliy va notanish shaxslarning o'zbek va arab tilidagi ma'ruza, nashida va qo'shiqlarini audio va videofayl shaklda yuborib, kuzatuvchilariga tarqatgan. O'tkazilgan sudga oid dinshunoslik ekspertizasining 2024-yil 9-martdagi IG-299-sonli xulosasiga ko'ra, taqdim etilgan "Leadisk" nomli disk xotirasidagi fayllarda Isoqjon Begmatov, Ma'murjon domla, Abror Muxtor Aliy va notanish shaxslarning o'zbek va arab tilidagi ma'ruza,

nashida va qo'shiqlari mavjudligi, ushbu materiallar diniy mazmunda ekanligi ko'rsatilgan. Sudda so'roq qilingan sudlanuvchi X.N ismli shaxso'z aybiga to'liq iqrorlik bildirib, dastlabki tergovda bergan ko'rsatuvlarini tasdiqlab, jinoyat ishlari bo'yicha O'zbekiston tuman sudining 2023-yil dekabrda qaroriga ko'ra, "Telegram" ijtimoiy tarmog'idan "X.N" nomli profili orqali Hindistoniy, Alijon qori, Azizxon domla, Rustamjon domlaga tegishli bo'lgan diniy mazmundagi ma'ruza va videolarni, shuningdek nashida-salovatlarni tarqatib, joylab kelayotganligi sababli unga nisbatan MJtKning 184²-moddasi bilan ma'muriy jarima jazosi tayinlanganligini, shundan keyin o'zining "Redmi Note 9" rusumli telefoniga ochilgan "X.N" nomli Telegramm profilidan tanishlariga diniy mazmundagi materilallarni yuborib turganligini, asosan "Gap jo'ralar" nomli telegram guruhi foydalanuvchilariga, "Ismoilov", "Qorakam", "Muxammad aka", "Akam!" nomli Telegramm profil foydalanuvchilariga audio va videofayl ko'rinishidagi diniy mazmundagi materiallarni tarqatib kelganligini, 2023-yil dekabr oyida ma'muriy tartibda javobgarlikka tortilganida IIB xodimlari va sudda bu harakatlarni qayta sodir etganida, jinoiy javobgarlikka tortilishi to'g'risida ogohlantirilganligini, 2023-yil dekabr oyidan keyingi tarqatgan diniy mazmundagi materiallarni tarqatish qonunga xilof ekanligini bilmaganligini, Isoqjon Begmatov, Ma'murjon domla, Abror Muxtor Aliy kabi o'zbek domlalarini diniy imomlar sifatida bilishini, ularning ma'ruzalarini tarqatish ham qonuniy yoki noqonuniy ekanligini bilmasligini, ularni tarqatishga ruxsat bor yoki yo'qligini bilmasligini, diniy materiallarni tarqatishning qonuniy tomonlarini ham bilmasligini, hozirda har qanday diniy mazmundagi ma'ruza va materiallarni asl manbadan olib tarqatish mumkin emasligini tushunib yetganligini, kitob shaklida yoki elektron shakldagi diniy materiallarni tarqatishdan oldin Din ishlari bo'yicha qo'mitaning ruxsatini olish kerakligini tushunib yetganligini, hozirda o'ziga to'g'ri xulosa chiqarganligini, aybiga iqrorligini, qilmishidan pushaymonligini inobatga olib, jazodan ozod qilishni so'ragan. Sud, sudlanuvchi X.N ning ish bo'yicha aybi, uning aybiga to'liq iqrorlik bildirib bergan ko'rsatuvidan tashqari, sudda muhokama qilingan ishdagi O'zbekiston tuman IIB TQX TChXTG tezkor vakilining bildirgisi (i.v. 3), X.N foydalanib kelgan "Red-mi Note 9" rusumli telefon apparatidagi "Telegram" ilovasidagi "N.Tolibovich" nomli profil orqali tarqatib kelingan ma'ruza, videorolik, audio fayl hamda matn yozuvlarni ko'zdan kechirish va ashyoviy dalilni olish bayonnomasi va fotosuratlar (i.v. 10-17), dastlabki tushuntirish xatlari (i.v. 18-29, 39-40), M.Mamatqulovga tegishli "Red-mi" telefon apparatidagi "Telegram" ilovasida ochilgan "MUXAMMAD" nomli profildan kirilib, "Gap jo'ralar" nomli guruhga X.N ning profilidan yuborilgan diniy mazmundagi materiallarni ko'zdan kechirish va diskka ko'chirib olish bayonnomasi va fotosuratlar (i.v. 32-38), sudga oid dinshunoslik ekspertizasining 2024-yil 9-martdagi IG-299-sonli xulosasi (i.v. 53-55), ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi qaror (i.v. 58-60) hamda jinoyat ishida to'plangan boshqa barcha dalillar majmui bilan to'liq isbotlangan deb hisoblagan. O'zbekiston Respublikasi JK 244³-moddasi dispozitsiyasining mazmuniga ko'ra, shunday qilmishlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin bir yil davomida diniy mazmundagi materiallarni tarqatishning har qanday shakli jinoiy javobgarlikka sabab bo'lishi nazarda tutilgan. Sud hukmida fuqaro X.N ismli shaxs O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 244³-moddasida nazarda tutilgan jinoyatni sodir etganlikda aybli deb topilib va unga ushbu modda bilan ish haqining 15 foizini davlat daromadi hisobiga ushlab qolgan holda 2 (ikki) yil muddatga axloq tuzatish ishlari jazosi tayinlangan.

NATIJALAR

Ushbu misoldan kelib chiqqan holda shuni ta'kidlash lozimki, diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda tayyorlash, saqlash, olib kirish yoki tarqatish jinoyatlari O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksida belgilangan jinoiy huquqiy jihatlar bilan tartibga solinadi. Ushbu jinoyatlar quyidagi jihatlarini o'z ichiga oladi:

1. Jinoyatning mohiyati: Diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda tayyorlash, saqlash, olib kirish yoki tarqatish, davlat xavfsizligi va ijtimoiy barqarorlikka tahdid solishi mumkin va bunday materiallar taqiqlanmagan bo'lishi lozim. Bunday harakatlar ekstremistik yoki radikal g'oyalarni tarqatishga olib kelishi mumkin.

2. Jinoyat uchun javobgarlik: O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 244-3-moddasiga ko'ra, diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda tayyorlash, saqlash, olib kirish yoki tarqatish bazaviy hisoblash miqdorining yuz baravaridan ikki yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yilgacha axloq tuzatish ishlari bilan jazolanadi.[11].

3. Ma'muriy javobgarlik: Diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda tayyorlash yoki tarqatish maqsadida amalga oshirilgan harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilishi mumkin. Agar bunday qilmishlar ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin takrorlansa, jinoiy javobgarlikka sabab bo'ladi. [11].

4. Jazo: O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 184-2-moddasi sanksiyasiga ko'ra fuqarolar uchun jarima miqdori BHMning 20 baravaridan 100 baravarigacha, mansabdor shaxslar uchun esa BHMning 50 baravaridan 150 baravarigacha belgilangan. [11].

5. Qonunni bilmaslik: Qonunni bilmaslik javobgarlikdan ozod qilmaydi, ya'ni har bir shaxs qonunlarni bilishi va ularga amal qilishi kerak.

Ushbu jihatlar diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda tayyorlash, saqlash, olib kirish yoki tarqatish bilan bog'liq jinoyatlarning jinoiy huquqiy jihatlarini belgilaydi va davlat xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlarni ko'rsatadi.

Jinoyatlarni kvalifikatsiya qilish davlatning huquqni muhofaza qilish organlari jinoyat qonunini qo'llash jarayonida hal qiladigan markaziy masalalardan biridir. Uning mohiyatini qilmishni jinoyat huquqi nuqtai nazaridan baholash tashkil etadi. Ilmiy adabiyotlarda jinoyatlarni kvalifikatsiya qilish nazariyasi bilan amalda jinoyatlarni kvalifikatsiya qilish o'rtasidagi farq to'g'ri ko'rsatilgan. Bunda ta'kidlanishicha, "nazariy qoidalarda jinoyatlarning turlarini kvalifikatsiya qilish jinoiy-huquqiy normalarni tavsiflash doirasida hamda ularning sodir etilishiga xos tipik vaziyatlarda umumlashgan holda aks ettiriladi. Jinoyatlarni amaliyotda kvalifikatsiya qilishda esa individual ko'rinishda namoyon bo'ladigan qilmishning istisnosiz barcha aniqlangan va isbotlangan haqiqiy holatlari, ularga xos xususiyatlar va nozik jihatlar inobatga olinadi" [12; b.11].

Ushbu qoida jinoyatlar majmuiga ham to'lig'icha taalluqlidir, zero u qat'iyroq huquqiy oqibatlar kelib chiqishi mumkinligini belgilab bergani bois to'g'ri kvalifikatsiyaning ahamiyati nazariy darajada ham, amaliy faoliyatda ham kuchayib boradi.

Jinoyatlarni kvalifikatsiya qilishning nazariy va amaliy darajalari mavjudligi jinoyatlarni kvalifikatsiya qilish qoidalarining umumiy, maxsus va yakka turlarga tasniflanishini belgilab berdi.[13; b.3.]. Ayni vaqtda jinoyatlarni kvalifikatsiya qilish qoidalari jinoyat qonunining o'zida, O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining rahbariy qarorlarida nazarda tutilgan ushbu qoidalarni qo'llashning muayyan yo'llari, shuningdek boshqa sud amaliyotida va jinoyat

huquqi nazariyasida ishlab chiqilgan usullar sifatida ifodalanib, “ularning xususiyati shundaki, ular birgalikda jinoyat qonunida ham, jinoyat huquqi nazariyasining biror mustaqil bo‘limida ham jamlanmagan va yuridik fan ushbu tarmog‘ining ayrim qoidalariga nisbatan ko‘rib chiqiladi”[12; b.266.], deya to‘g‘ri ta’kidlanadi.

Shuningdek ta’kidlash lozimki, jinoyat tarkibining qo‘shimcha belgilari, qonunda yozilishiga qarab, turlicha ahamiyat kasb etadi. Ushbu belgilar jinoyatning asosiy tarkibida zaruriy belgi sifatida, shuningdek, yengillashtiruvchi, og‘irlashtiruvchi yoki alohida og‘irlashtiruvchi tarkiblarida kvalifikatsiyalovchi belgi sifatida nazarda tutilgan bo‘lishi ham mumkin.

Bugungi kunda dunyo bo‘ylab diniy ekstremizm va radikalizm tahdidlari kuchaydi. Bu jarayon internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqatilayotgan noqonuniy diniy mazmundagi materiallar tufayli yanada murakkablashmoqda. O‘zbekiston ham ushbu muammoga qarshi kurashni kuchaytirish yo‘lida qator chora-tadbirlarni amalga oshirmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksning 184-2-moddasi hamda O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 244-3-moddasida diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda tayyorlash, saqlash yoki tarqatish jinoyati uchun javobgarlik belgilangan.

Diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda tayyorlash, saqlash, olib kirish yoki tarqatishning sodir etilish usullari quyidagicha tasniflanishi mumkin. Ushbu usullar O‘zbekiston Jinoyat kodeksi va xalqaro huquqiy tajriba asosida o‘rganiladi.

1. Bosma materiallarni noqonuniy tayyorlash

Asos: Qonunga xilof diniy mazmunni o‘z ichiga olgan kitoblar, bukletlar yoki jurnallarni maxfiy bosmaxonalarda ishlab chiqarish.

Jinoyatning mohiyati: Matbaa xizmatlaridan noqonuniy foydalanish va qonun bilan taqiqlangan materiallarni tarqatish niyati.

2. Elektron vositalar orqali tarqatish

Asos: Ijtimoiy tarmoqlar, veb-saytlar yoki messenjerlar orqali taqiqlangan diniy mazmunni keng ommaga tarqatish.

Jinoyatning mohiyati: Onlayn platformalardan foydalanib din bilan bog‘liq g‘oyalarni ommalashtirish.

3. Chet eldan olib kirish

Asos: Chegara punktlari orqali diniy mazmundagi materiallarni mamlakat hududiga noqonuniy olib kirish.

Jinoyatning mohiyati: Chegara qonunchiligini buzish.

4. Qo‘lbola usullarda material tayyorlash

Asos: diniy g‘oyalarga asoslangan qo‘lda yozilgan varaqlar, eslatmalar yoki boshqa materiallarni ishlab chiqarish va tarqatish.

Jinoyatning mohiyati: Oddiy vositalardan foydalanib qonunbuzarlikka qo‘l urish.

5. Jamoat joylarida targ‘ibot qilish

Asos: Ommaviy yig‘inlar, masjidlar yoki boshqa jamoat joylarida diniy mazmundagi taqiqlangan materiallarni tarqatish yoki targ‘ib qilish.

Jinoyatning mohiyati: Jamoat joylaridan foydalangan holda noqonuniy diniy faoliyatni kengaytirish.

6. Dasturiy ta’minotlardan foydalanish

Asos: Maxsus ilovalar, fayllar yoki kompyuter dasturlari orqali diniy g‘oyalarni tarqatish.

Jinoyatning mohiyati: Zamonaviy texnologiyalardan noqonuniy maqsadlarda foydalanish.

7. Mobil aloqa orqali xabar tarqatish

Asos: SMS yoki messenjerlar orqali diniy mazmunni shaxsiy aloqalar orqali tarqatish.

Jinoyatning mohiyati: Maxfiylikni ta'minlash maqsadida texnologik vositalardan foydalanish.

8. Materiallarni saqlash va keyinchalik tarqatish

Asos: Diniy mazmundagi noqonuniy materiallarni turli joylarda (masalan, uyda yoki omborxonalarda, shaxsning o'ziga tegishli bo'lgan axborot texnika vositalarida) yashirincha saqlash.

Jinoyatning mohiyati: Materiallarni qonunga xilof ravishda kelajakda tarqatish niyati bilan saqlash.

10. O'smirlar va yoshlarni jalb qilish

Asos: Yoshlar orasida diniy mazmundagi materiallarni tarqatish yoki radikal targ'ibot o'tkazish.

Jinoyatning mohiyati: Yoshlarni o'z maqsadlariga jalb qilish va ta'sir ko'rsatish.

Jinoyat sodir etish vositalari: Zamonaviy texnologiyalar, ijtimoiy aloqalar va chet el vositalaridan foydalanish.

11. Tugallanmagan mahsulotlarni tarqatish

Asos: Tushunchalarga zid diniy qoidalarni qo'llash maqsadida noto'liq mahsulotlarni targ'ib qilish.

Huquqiy asos: Foydalanuvchilarni chalg'itishga qaratilgan harakatlar.

12. Tasodifiy foydalanuvchilarga jo'natish

Asos: Elektron pochta yoki boshqa kanallar orqali noqonuniy materiallarni ommaviy jo'natish.

Huquqiy asos: Aloqa xizmatlarini noqonuniy foydalanish.

Ma'naviy xavf: Jamiyatda millatlararo va dinlararo nizolarni kuchaytirish.

Bu usullarning har biri bo'yicha aniqlangan jinoyatlar maxsus tekshiruv va ekspertiza asosida baholanadi va tegishli jazo belgilanadi.

Diniy materiallarni qonunga xilof tarqatishning amaliy misollari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Radikal diniy materiallar tarqatilishi: Ba'zi shaxslar yoki guruhlar diniy ekstremizm g'oyalarini yoyish maqsadida radikal materiallarni tarqatishadi. Bu materiallar ko'pincha qonuniy nazoratdan o'tmaydi va jamiyatda diniy ziddiyatlarni keltirib chiqarishi mumkin.

2. Diniy nashrlar va broshyuralar: Qonuniy ruxsat olmadan diniy nashrlar, maqolalar yoki broshyuralar tarqatilishi. Bunday materiallar ko'pincha boshqa din vakillariga nisbatan nafrat va tajovuzni targ'ib qiladi. [11].

3. Diniy ma'ruzalar va videolar: Internet orqali yoki jamoat joylarida diniy ma'ruzalar va videolarni tarqatish, agar ular qonuniy ekspertizadan o'tmagan bo'lsa, qonunga xilof hisoblanadi. Bunday materiallar ko'pincha ekstremistik g'oyalarni o'z ichiga oladi. [15].

4. Diniy materiallarni noqonuniy olib kirish: O'zbekiston hududiga diniy materiallarni qonunga xilof ravishda olib kirish holatlari. Bunday holatlar ko'pincha bojxona nazoratidan o'tmaydi va jinoiy javobgarlikka olib kelishi mumkin. [11].

Ushbu misollar diniy materiallarni qonunga xilof ravishda tarqatishning turli jihatlarini ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasining "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida" Qonuni, 05.07.2021-yildagi O'RQ-699-son qonuning 10-modda. Diniy mazmundagi materiallar, ularni tayyorlash, olib kirish va tarqatish

Diniy mazmundagi materiallar diniy ta'limotning aqidaviy asoslarini, tarixini, diniy ta'limot mafkurasini va sharhlarni, turli diniy ta'limotlarning marosimlar o'tkazish amaliyotini, shuningdek alohida shaxslarning, tarixiy faktlar va hodisalarning diniy nuqtai nazardan bahosini aks ettiruvchi kitoblar, risolalar, jurnallar, gazetalar, varaqalar, boshqa bosma nashrlar, belgilar, predmetlar, ramzlar, audiovizual asarlar (tele-, kino- va videofilmlar, kliplar, konsert dasturlarining yozuvlari, multfilmlar va boshqalar), elektron axborot tashuvchilardan (disketlar, CD, DVD disklari, o'rnatilgan va yechib olinadigan xotira kartalari, Internet jahon axborot tarmog'ida joylashtirilgan materiallar va boshqalar) iboratdir.

O'zbekiston Respublikasi hududida diniy mazmundagi materiallarni tayyorlash, olib kirish va tarqatish jamiyatda konfessiyalararo totuvlik hamda diniy bag'rikenglik buzilishiga olib keladigan, diniy zo'ravonlik va boshboshdoqlikka chorlaydigan g'oyalar hamda qarashlar tarqalishining oldini olish maqsadida dinshunoslik ekspertizasining ijobiy xulosasi olinganidan keyin amalga oshiriladi.

Diniy mazmundagi materiallarni tayyorlash, olib kirish va tarqatish tartibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi. [17].

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 14.04.2022 yildagi 180-son qarori bilan tasdiqlangan "Diniy mazmundagi materiallarni tayyorlash, olib kirish va tarqatish hamda dinshunoslik ekspertizasini o'tkazish tartibi to'g'risida NIZOM" da Materiallarni O'zbekiston Respublikasi hududida tarqatish bo'yicha quyidagicha tartib belgilangan.

13-bandi. Materiallarni O'zbekiston Respublikasi hududida tarqatish yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan turg'un savdo shoxobchalari orqali fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalari, qonunchilik hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda esa onlayn nazorat-kassa mashinalari yoki virtual kassa, to'lov terminallarini qo'llash va pul tushumlarini qonunchilik hujjatlarida belgilangan tartibda bankka inkassatsiya qilish (banklarga topshirish) yo'li bilan yoxud onlayn to'lov tizimlari orqali amalga oshiriladi.

14-bandi. O'zbekiston Milliy kutubxonasi, axborot-kutubxona va axborot-resurs markazlari, davlat boshqaruvi organlari, xo'jalik birlashmalari kutubxonalari, shuningdek, boshqa kutubxonalar, veb-saytlar tahririyatlari va jismoniy shaxslar tomonidan ijobiy xulosa olmasdan, xorijda tayyorlangan materiallarni aholiga umumiy foydalanish uchun taqdim etish taqiqlanadi.

15-bandi. Vakolatli organ materiallarni noqonuniy tayyorlash, olib kirish va tarqatish holatlarini aniqlash va oldini olish maqsadida doimiy ravishda nazorat tadbirlarini o'tkazadi va natijasi bo'yicha hujjatlarni ko'rib chiqish uchun huquqni muhofaza qiluvchi organlarga taqdim qiladi. [18].

XULOSA

Diniy mazmundagi materiallar tayyorlash, olib kirish va tarqatish jamiyatda konfessiyalararo totuvlik hamda diniy bag'rikenglik buzilishiga olib keladigan, diniy zo'ravonlik va boshboshdoqlikka chorlaydigan g'oyalar hamda qarashlar tarqalishining oldini olish maqsadida dinshunoslik ekspertizasining ijobiy xulosasi olingandan keyin amalga

oshiriladi.[16]. Diniy mazmundagi materiallar diniy ta'limotning aqidaviy asoslarini, tarixini, diniy ta'limot mafkurasini va sharhlarni, turli diniy ta'limotlarning marosimlar o'tkazish amaliyotini, shuningdek, alohida shaxslarning, tarixiy faktlar va hodisalarning diniy nuqtai nazardan bahosini aks ettiruvchi kitoblar, risolalar, jurnallar, gazetalar, varaqalar, boshqa bosma nashrlar, belgilar, predmetlar, ramzlar, audiovizual asarlar (tele, kino va videofilmlar, kliplar, konsert dasturlarining yozuvlari, multfilmlar va boshqalar), elektron axborot tashuvchilar (disketlar, CD, DVD diskleri, o'rnatilgan va yechib olinadigan xotira kartalari, Internet jahon axborot tarmog'ida joylashtirilgan materiallar va boshqalar deb tushunish lozim.

Mazkur jinoyatlarga nisbatan javobgarlikni belgilashda obyektiv va subyektiv tomon belgilarining zarurligi, kvalifikatsiya qilishda motiv va maqsadning zaruriyligi hamda yangi texnologiyalarga asoslangan holda boshqa sodir etish usullarini aniqlashtirish lozim. Ushbu diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda tayyorlash, saqlash, olib kirish hamda tarqatish jinoyatlarida "qonunga xiloflik" tushunchasini oydinlashtirish hamda mamlakatimiz fuqarolariga rasmiy tarzda qonunchilikda belgilangan tizim tushuntirish lozim.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. *M.X.Rustamboyev.*, Jinoyat huquqi 5-tom.2018 y. 26-27, 30 b. https://renessans-edu.uz/files/books/2024-12-01-06-02-23_82a6498df108f4e4b48c55eac2f64a7e.pdf
2. *Rustamboyev M.H.* O'zbekiston Respublikasi Jinoyat huquqi kursi. Tom I. Jinoyat haqida ma'lumot. Darslik. 2-nashr, to'ldirilgan va qayta ishlangan – T.: O'zbekiston Respublikasi Milliy Gvardiyasi Harbiy-texnika instituti, 2018 – B-163.
3. *Rustamboyev M.H.* O'zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi. I tom. Maxsus qism. Jinoyat to'g'risida ta'limot: Darslik. – T.: ILM ZIYO, 2011. – B. 139.
4. *Якубов А.С.* Учение о преступлении по законодательству Республики Узбекистан. – Ташкент, 1995. – С. 55.
5. *Usmonaliyev M.* Jinoyat huquqi. Umumiy qism. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. —T., «Yangi asr avlodi», – 2010. – B. 161.
6. Уголовное право России. Общая часть. /Под ред. Н.Ф.Кузнецовой и И.М.Тяжковой. - М.: Зерцало, 2005. – 213, 246 с
7. Уголовное право. Часть общая. Часть Особенная. Учебник. / Под ред. Н.И.Ветрова, Ю.И.Ляпунова. - М.: Юриспруденция, 2007. – 103, 121 с.
8. *Abduqodirov Sh.Yo.* Qonunga xilof tadbirkorlik bilan bog'liq jinoyatlar uchun javobgarlik muammolari (jinoyat-huquqiy va kriminologik jihatlar). Yuridik fanlar nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – Toshkent: TDYuI, 2006. –79 b.
9. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksiga sharhlar. – Toshkent: Adolat, 1997. – 31 b.
10. *A.Sabirov, K.Ismoilov, G.Mirahmadova.*, O'zbekiston Respublikasi jinoyat-protsessual qonuning vazifalari. 2023 y. <https://in-academy.uz/index.php/EJLFAS/article/view/18893>
11. Diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda tarqatish javobgarlikka sabab bo'ladi. <https://adu.uz/uz/news/article/2759>
12. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. – М., 2001. – С.11.
13. *Matlyubov B. B.* Jinoyatlar majmui: kvalifikatsiya qilish: O'quv qo'llanma. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2008. – B 3.
14. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. – М., 2001. – С. 266.
15. YouTube]<https://www.youtube.com/watch?v=Ce2Q222gqeo>
16. (<https://daryo.uz/2024/03/11/din-ishlari-boyicha-qomita-fuqarolardan-shubhali-diniy-mazmundagi-materiallarni-tarqatmaslikni-soramoqda>).

17. O'zbekiston Respublikasining "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida" Qonuni, 05.07.2021 yildagi O'RQ-699-son. <https://lex.uz/docs/-5491534>
18. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 14.04.2022 yildagi 180-son., Diniy mazmundagi materiallarni tayyorlash, olib kirish va tarqatish hamda dinshunoslik ekspertizasini o'tkazish tartibi to'g'risida NIZOM, 4-bobi, 13-15-bandlari; <https://lex.uz/uz/docs/-5957921>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/4 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).